

IV.2

Poučevanje etike v študijskih programih Oddelka za psihologijo Filozofske Fakultete Univerze v Mariboru

Vita Štukovnik

Katja Košir

Sara Tement

Katja Kerman

Povzetek

V poglavju predstavljamo formalne in neformalne vidike poučevanja etike ter z etiko povezanih vsebin na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Ugotavljamo, da na oddelku prepoznavamo pomen poučevanja etike in naslavljanja etičnih dilem, pri tem pa se ravnamo po ključnih mednarodnih in nacionalnih konvencijah, kodeksih in smernicah. Formalno se na dodiplomskem študiju študentom ponudi izbirni predmet Etika, ki neposredno in poglobljeno naslavlja filozofijo etike in etiko psihologije ter spodbuja kritično in informirano razmišljanje ter razpravo o praktičnih in teoretičnih problemih, vprašanjih ter dilemah. Del vsebin je etiki in etičnim vprašanjem namenjen tudi pri drugih predmetih, kot sta npr. Psihometrija ali Uvod v klinično psihologijo. Na podiplomskem študiju se študenti srečajo z obveznim predmetom Poklicna etika, kjer se seznanijo z različnimi moralnimi vidiki psihološke obravnave, raziskovanja in svetovanja. Poglavje prav tako predstavi neformalne podatke o poučevanju etike in etičnih vsebin, ki so nam jih posredovali

Štukovnik, V., Košir, K., Tement, S., in Kerman, K. (2023). Poučevanje etike v študijskih programih Oddelka za psihologijo Filozofske Fakultete Univerze v Mariboru. V V. Poštuvan in M. Čerče (ur.), *Psiholog v dilemi: etične vsebine in etična zavest v praksi* (str. 539–564). Založba Univerze na Primorskem.
<https://doi.org/10.26493/978-961-293-275-6.539-564>

izvajalci posameznih predmetov. Razvidno je, da se etiki in etičnim vprašanjem pozornost nameni tudi pri številnih drugih predmetih, kjer vsebine, povezane z etiko, niso formalno predvidene (npr. Psihopatologija, Uvod v psihologijo dela in organizacij, Klinična nevropsihologija). Poglavlje opiše tudi druge aktivnosti oddelka, ki naslavljajo etiko in etične dileme, kot tudi prenos teoretičnih etičnih spoznanj v prakso, kar je spodbujano z zavezo k upoštevanju načel poklicnega delovanja psihologov pred prakso in ob zaključku študija. Nenazadnje pa izpostavljamo potrebo po večjem soočanju študentov s konkretnimi situacijami oz. primeri dilem in z razumevanjem etičnih dilem na čustveni ravni ter navezavo na aktualne politične in družbene vplive.

Ključne besede: etika, poučevanje, študij psihologije

Uvod

Etična zavest in ravnanje sta osrednji sestavini poklicne identitete psihologa (Parsonson, 2021). Kakovostno izvajanje psiholoških storitev ni mogoče brez usvojenih osebnih in profesionalnih veščin, ki določajo vsakodnevno etično odločanje in ravnanje. Etika ob tem narekuje delovanje na pravzaprav vsakem specifičnem področju psihologije. Integracija temeljnih etičnih vsebin v študijske programe psihologije se zdi zato nujna in v mednarodnem prostoru vseskozi pridobiva na pomembnosti (You idr., 2018). Tudi na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru prepoznavamo pomen poučevanja etike, naslavljanja etičnih dilem, ozaveščanja o etičnih vsebinah ter aktivne izgradnje etične mentalitete pri študentih nasploh. Pri obravnavanju vsebin na področju etike se vseskozi ravnamo po ključnih mednarodnih in nacionalnih konvencijah, kodeksih in smernicah. Kot splošno vodilo dela psihologa študentom pri različnih predmetih podrobneje predstavimo *Kodeks poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) in *Metakodeks etike Evropske zveze psiholoških združenj* (European Federation of Psychologists' Association, 2005). Pri predmetih, kjer je poudarek na psihološkem ocenjevanju in ustrezni rabi psihodiagnostičnega materiala, študentom približamo *Mednarodne smernice za uporabo testov* (Mednarodna komisija za teste, 2006) ter *Smernice za psihološko ocenjevanje in evalvacijo Ameriškega psihološkega združenja* (American Psychological Association, 2020). V okviru raziskovalnega dela študenti podrobneje spoznajo načela Helsinške deklaracije v zvezi z spoštova-

njem etičnih načel v raziskavah ter specifične smernice univerzitetnih etičnih komisij. Obenem pa na oddelku poučevanja etike ne razumemo zgolj kot prenos informacij o ustreznem ravnanju, postopkih in pravilih (npr. Franeta, 2019), temveč k razumevanju etike pristopamo celovito, skozi raziskovanje temeljnih etičnih vprašanj in človekovih pravic, ter se zavedamo, da poklicne odgovornosti psihologov ni mogoče omejiti zgolj z okviri posameznih konvencij ali kodeksov.

V prispevku podrobneje predstavljamo obstoječe prakse poučevanja etičnih vsebin v študijskem programu Psihologija Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Prvi del prispevka se osredotoča na analizo obstoječe prakse poučevanja etike na našem oddelku. Predstavljeni so tako formalni podatki o poučevanju etičnih vsebin, povzeti po veljavnih učnih načrtih, kot tudi neformalni podatki o praksi poučevanja etičnih vsebin, podani neposredno s strani izvajalcev posameznih predmetov. Podatki so predstavljeni ločeno za dodiplomsko in podiplomsko raven izobraževanja. V nadaljevanju prispevka dodatno povzemamo tudi druge aktivnosti, ki se pod okriljem Oddelka za psihologijo osredinjajo na etične vsebine, predstavljamo kritično evalvacijo obstoječih praks na našem oddelku ter zaključujemo s priporočili in smernicami za kakovostno poučevanje etike v okviru študija psihologije.

Obstoječa praksa

Na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru izvajamo dodiplomski (oz. prvostopenjski) študijski program Psihologija in podiplomska (oz. drugostopenjski in tretjestopenjski) študijska programa Psihologija. V sledečem razdelku ločeno opredeljujemo obstoječo prakso poučevanja etike na dodiplomskih in podiplomskih študijskih programih ter opisno predstavljamo nekatere vidike poučevanje etike na doktorskem programu. Analiza obstoječe prakse temelji na analizah učnih načrtov ter na raziskavi, ki smo jo za potrebe tega poglavja izvedli med izvajalci pedagoškega procesa na obeh študijskih programih.

Iz predmetnikov obeh študijskih programov je razvidno, da so določeni predmeti namenjeni izključno ali prvenstveno poučevanju etike (izbirni predmet Etika na prvi stopnji in predmet Poklicna etika na drugi stopnji), nekateri vidike etike neposredno naslavljajo v učnih načrtih, nekateri jih naslavljajo posredno in nekateri sploh ne.

V nadaljevanju navajamo podatke, ki temeljijo na pregledu učnih načrtov in poročanju izvajalcev predmetov, ločeno za prvo in za drugo stopnjo študija.

Dodiplomski študij: formalni podatki

Na 1. stopnji bolonjskega študija smeri Psihologija imajo študenti možnost izbrati predmet Etika, kjer so vse vsebine predmeta neposredno vezane na področje etike in etična vprašanja. Predmet je izbirni in obsega 5 ECTS (50 ur predavanj, vaj in seminarjev ter 100 ur samostojnega individualnega dela), v povprečju pa si ga izbere 43,4 % študentov (SD = 13,5).

Predmet Etika zaobjema sledeče vsebine:

- filozofska etika kot poskus razumske utemeljitve moralnih vrednot, norm, načel in idealov;
- normativna etika, metaetika in uporabna etika – kako je mogoče osmisлити naše moralno izkustvo, se pravi sistematizirati, pojasniti in upravičiti naše vsakdanje moralne sodbe in predstave o morali;
- temeljni moralni pojmi: dobro, zlo, prav, narobe, pravica, dolžnost, interes, škoda, dostojanstvo, sreča;
- vrste moralnih sodb, argumentov in sklepanj;
- moralne teorije in moralna načela – njihovo razumevanje, utemeljitev in uporaba;
- tradicionalni in sodobni izzivi moralni teoriji (teologija, marksizem, feminizem, biologizem – evolucionizem, ontološki determinizem, relativizem);
- izbrane teme iz normativne etike in uporabne etike;
- relevantnost psihologije za etiko (pojem in značaj človeške narave, moralna psihologija in psihologija morale, hevrstike in deontološke moralne intuicije, situacionistična socialna psihologija in etike vrlin, psihologija in nevrologija moralne presoje, pojem in značaj ugodja in sreče, eksperimentalna filozofija in psihologija, nevroetika in etika plemenitenja ljudi ...).

Cilj predmeta je poglobljeno razumevanje lastnega moralnega izkustva (presoje, čustev, delovanja) in uporaba le-tega za kritično ter informirano razmišljanje in razpravo o praktičnih ter teoretičnih problemih, vprašanjih in dilemah, ki nam jih zastavlja naše vsakodnevno moralno mišljenje in delovanje. Ob zaključku predmeta je predvideno, da bi

študenti/-ke obvladali temeljne moralne pojme, načela in teorije, lahko ločili dobre moralne argumente od slabih in znali razpravljati, na dosleden, reflektiran in informiran način, o celem spektru filozofskih vprašanj, ki jih zastavljata naše vsakodnevno moralno razmišljanje in delovanje.

Pri poučevanju predmeta se izvajalec/-ka poslužuje številnih metod, kot so problemsko zastavljena predavanja, kritično branje in interpretacija izbranih filozofskih spisov, zastavljanje vprašanj, kritično pretresanje zamisli, trditev in razlikovanj, rekonstruiranje in ocena predstavljenih argumentov, miselni eksperimenti ter iskanje nasprotnih primerov v obliki avtentičnih scenarijev/zgodb.

Tekom dodiplomskega študija se študenti prav tako srečajo z vsebinami, vezanimi na etiko in etično delovanje psihologa pri drugih predmetih, ki niso neposredno vezani na etiko (glej preglednico 1). V okviru obveznih predmetov se predmet Uvod v razvojno psihologijo dotakne etičnosti raziskovanja in strokovnega dela v razvojni psihologiji, predmet Psihometrija se dodatke etičnih vidikov psihološkega testiranja, s klinično-psihološko etiko pa se študenti spoznajo pri predmetu Uvod v klinično psihologijo.

Preglednica 1: Formalni podatki o predmetih na prvi stopnji, ki niso neposredno vezani na etiko

Predmet	Letnik študija	Izbirnost	Vsebine, cilji in kompetence, vezani na etiko
Uvod v razvojno psihologijo	1.	Obvezni	Etičnost raziskovanja in strokovnega dela
Psihometrija	3.	Obvezni	Etični vidiki psihološkega testiranja
Filozofija psihologije	1.	Izbirni	Socialna psihologija in njena povezanost s socialno filozofijo in z etiko, prepoznati etična stališča v psihologiji in jih ustrezno ovrednotiti; etika in psihologija, razumeti pomen filozofije za psihologijo ter prepoznati etična in socialna vprašanja v psihologiji skupaj z njihovimi rešitvami in kritikami
Psihologija športa	2. ali 3.	Izbirni	Sposobnost razlikovati med znanstvenimi in etičnimi problemi v psihologiji športa
Uvod v klinično psihologijo	3.	Obvezni	Kliničnopsihološka etika; srečevanje z etičnimi dilemami, povezanimi s tem področjem strokovnega (kliničnega) in raziskovalnega dela

V okviru izbirnih predmetov sta za poučevanje etike relevantna predvsem predmeta Filozofija psihologije in Psihologija športa. Pri predmetu Filozofija psihologije se študenti srečajo z vsebinami, vezanimi na etiko in psihologijo, kjer dodatno usvojijo kompetence prepoznavanja etičnih stališč v psihologiji (skupaj z njihovimi rešitvami in kritikami) in njihovega ustreznega ovrednotenja ter razumevanje pomena filozofije in etike v povezavi s psihologijo. Pri predmetu Psihologija športa pa je del vsebin namenjen razlikovanju med znanstvenimi in etičnimi problemi v psihologiji športa.

Za dodaten vpogled v podajanje vsebin, vezanih na etiko v okviru študija psihologije, smo vse izvajalce pedagoškega dela zaprosili za izpolnitev spletnega obrazca. Povabilo smo posredovali 50 izvajalcem, prejeli pa smo odgovore za 36 predavanj ali vaj. Informacije, ki so jih navedli izvajalci, so povzete v preglednicah v nadaljevanju. Iz preglednice 2 lahko razberemo, da se študenti prvega letnika pretežno spoznavajo z etiko pri vsebinah, vezanih na opravljanje poklica psihologa ter etičnega raziskovanja, te teme pa v drugem letniku nadaljujejo in poglobljajo. V drugem in tretjem letniku se vsebinam etičnega dela psihologa in etičnega raziskovanja pridružijo teme etičnega dela s posebnimi skupinami (npr. otroci s posebnimi potrebami, posamezniki z duševnimi motnjami) ter etičnega delovanja v kliničnem in psihoterapevtskem okolju (glej preglednico 2). V tretjem letniku študenti prav tako spoznajo etično delo organizacijskega psihologa ter etične dileme, vezane na psihologijo dela in organizacij. V sklopu izbirnih predmetov (preglednica 3) se študenti seznanijo s specifičnejšimi etičnimi vsebinami in dilemami (marketing, vedenje odjemalcev, religija in posameznik).

Preglednica 2: Podatki o poučevanju etike v okviru dodiplomskega študija, ki so jih podali izvajalci posameznih obveznih predmetov

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Zgodovina in metode psihologije	1.	Predavanja	2	Študenti dobijo osnovne informacije o etiki v raziskovanju in etiki v opravljanju poklica psihologa	Frontalno predavanje z diskusijo.	
Zgodovina in metode psihologije	1.	Vaje	2	Etika v raziskovanju – spoznavanje in diskutiranje o etično vprašljivih eksperimentih skozi spoznavanje različnih avtorjev in smeri (npr. eksperiment z malim Albertom); spoznavanje etičnega kodeksa pri izvajanju raziskav pri metodah	Večinoma predavanja	Etika v raziskovanju – kaj je primerno in kaj ne
Zaznavni procesi	1.	Vaje	2	Etika v raziskovanju: obveščeno soglasje, prekinitve eksperimenta brez navajanja razlogov, predvidene posledice, odgovornost za odpravo posledic	Razlaga (predavanje) s primeri, deljenje povezav na formularje za informiran pristanek, vaje	Etika v raziskovalnem procesu
Razvojna psihologija mladostništva in odraslosti	2.	Predavanja	2	Etika psihološkega raziskovanja, kratka predstavitve etičnega kodeksa psihologov	Predavanje	
Pedagoška psihologija 1	2.	Predavanja	1	Posredna diskusija o etičnih vidikih (npr. pomen povratnih informacij za podporo kakovostni motivaciji in učenju, miselna naravnost, atribucijska teorija, obravnava eksperimenta Rosenthala in Jacobsona, medvrstniško nasilje)	Predavanje, diskusija, priprava samostojnih izdelkov	
Pedagoška psihologija 2	2.	Predavanja	1	Vsebine predmeta niso neposredno vezane na etiko; posredno pa etične vidike naslavljamo, ko govorimo o preverjanju in ocenjevanju znanja, delu z učenci s posebnimi potrebami in nadarjenimi učenci	Predavanje, samostojen študij ključnih dokumentov, ki določajo delo z učenci s posebnimi potrebami, diskusija, obisk Svetovalnega centra za otroke, mladostnike in starše	Graditi in krepiti razumevanje, da prizadevati si za inkluzivno šolsko okolje ne pomeni le upoštevati zakonodajne pogoje oz. predpise za delo z učenci s posebnimi potrebami; krepiti razumevanje, kaj pomeni biti avtonomen in etičen strokovnjak ter pod kakšnimi pogoji različna obravnava učencev ni oz. je pravična

PSIHOLOG V DILEMI: ETIČNE VSEBINE IN ETIČNA ZAVEST V PRAKSI

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Psihološko-metodološki praktikum 1	2.	Predavanja	1	Opis psihologije kot znanstvene discipline in predstavitev faz raziskovalnega procesa, pri čemer upoštevanje etičnih načel v raziskovanju predstavlja del te predstavitve; podrobneje se študenti z neetičnimi praksami seznajajo pri publiciranju znanstvenih izsledkov (HARKing, p-hacking)	Predavanja in predstavitev dobrih praks v povezavi z znanstvenim objavljanjem (npr. predregistracija raziskav).	Neetične prakse pri objavljanju izsledkov – HARKing, p-hacking, objavljanje samo najboljših rezultatov, utemeljevanje ugotovitve na zelo majhnih vzorcih
Socialna psihologija 1	2.	Predavanja	3	Spoznavanje etike v raziskovanju skozi zgodovino socialne psihologije (klasične raziskave) ter drugih socialnopsiholoških raziskav, ki vsebujejo zavajanje, potencialno povzročanje bolečine ...	Frontalno predavanje z diskusijo, debata o etičnih dilemah	
Psihološko-metodološki praktikum 2	2.	Predavanja	1	V okviru predstavitve posameznih metod (eksperimentalnih, neeksperimentalnih, kvalitativnih) in značilnosti psiholoških meritev nagovorimo neetične prakse pri izvedbi posameznih raziskovalnih načrtov	Predavanje	Zavajanje kot del eksperimentalne manipulacije
Psihopatologija	3.	Predavanja	1	Zgodovina psihopatološke misli, raziskovanja v psihopatologiji in skrbi za osebe z duševnimi motnjami (sadistične oblike zdravljenja in pregledovanja skozi zgodovino)	Predavanje, zgodovinski zapisi, posnetki	Kako sprejeti duševne bolnike kot polnopravne ljudi, destigmatizirane; duševna motnja kot izraz občečloveške izkušnje
Uvod v klinično psihologijo	3.	Predavanja	3	Etika pri kliničnopsihološkem delu ter pri psihoterapevtskem delu	Predavanja in primeri	- Anonimnost in zaupnost obravnave pacienta - Neetična obravnava pacienta pri izbiri pripomočkov in obravnave

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Psihome-trija	3.	Predavanja	3	V okviru predmeta obravnavamo celotni sklop »etični vidiki psihološkega testiranja«, ki ima sledeče učne cilje: (1) poznati glavne poudarke smernic za uporabo testov in kodeksa; (2) razumeti konkretne poudarke smernic za uporabo testov in kodeksa pri presojanju etičnih dilem; dodatno želimo študentom približati spoznanje, da dilema pri testiranju ni v tem, ali smo za ali proti testom, temveč v tem, kako teste, ki so na razpolago, uporabljamo (da jih ne zlorabljam); dodatno želimo s tem sklopom študentom približati spoznanje, da psihološko ocenjevanje in testiranje zahtevata usposobljenega testatorja z ustreznimi etično držo ter zavestjo in prepoznavanjem etičnih dilem, ko se pojavljajo	Predavanja (predstavitve etičnega kodeksa psihologov, mednarodnih smernic za uporabo testov, smernic za psihološko ocenjevanje in evalvacijo APA), študija etičnih dilem, ki se vsaka navezuje na različne faze procesa ocenjevanja (izvedba, shranjevanje rezultatov, posredovanje povratnih informacij, interpretacija, spoštovanje temeljnih načel kodeksa – spoštovanje pravic, strokovna kompetentnost, odgovornost, integriteta); študenti ob dilemah diskutirajo o sledečem: Zakaj menite, da je dotična oseba ravnala na tak način? Kakšna je bila njena motivacija? Kako naj bi dotična oseba ravnala? Izpišite nekaj določil iz kodeksa in smernic za uporabo testov, ki se navezujejo na konkreten primer. Bi se vam kaj podobnega lahko zgodilo v prihodnosti? Zakaj da oz. ne?	- Dileme v povezavi s tem, kdo ima vpogled v rezultate testiranja, kadar ne delamo s polnoletnimi osebami - Dileme v povezavi s tem, kako podati povratne informacije na razumljiv način in katere povratne informacije podati (za vse ciljne skupine) - Navzkrižje ekonomskih interesov organizacije in strokovnih zahtev (npr., organizacija ne želi nabaviti več različnih testov, psiholog pa bi jih potreboval, če želi triangulirati rezultate) - Dileme v povezavi s testi, ki jih lahko uporabljajo tudi nepsihologi, in nasploh v povezavi z rabo testov s strani neustrezno usposobljenih strokovnjakov (npr., na kadrovske področje se za izbor kadrov uporabljajo testi, ki ocenjujejo osebnostne lastnosti, interpretacija izsledkov je računalniška, rezultate pa lahko uporabljajo tudi nepsihologi) - Dileme v povezavi z računalniškimi postopki psihološkega ocenjevanja (ustrezno upoštevanje omejitev)

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Uvod v psihologijo dela in organizacij	3.	Predavanja	3	Delovne naloge psihologa in opredelitev vrednot, ki naj bi se jih psihologi na tem področju dela držali: (1) zavezanost znanosti (zavezani smo znanstveni in metodološki strogotosti pri raziskovanju ljudi ter organizacij), (2) zavezanost koristi (zavezani smo reševanju praktičnih težav, uporabi psihologije pri vprašanjih, ki so pomembna za ljudi in organizacije), (3) zavezanost etiki (zavezani smo najvišji etični praksi pri uporabi psihologije pri organizacijskem delu) in (4) zavezanost ravnotežju med ljudmi in organizacijami (zavezani smo iskanju rešitev, ki prinašajo dobrobit tako posamezniku kot organizaciji, ter se izogibamo temu, da bi žrtvovali katerega koli – ideal, ki se mu skušamo ves čas približati, je, da bi bili vsi ljudje zadovoljni pri svojem delu in bi bili zanj tako usposobljeni, da bi ga opravljali izvrstno; v okviru raziskovalnih metod in metod dela v praksi dodatno spoznamo prakse, ki so utemeljene na najboljših dokazih, ter spodbujamo ustrezno etično držo na področju psihologije dela in organizacij)	Predavanje, kratak preizkus znanja, v okviru katerega študenti ponovijo delovne pristope v psihologiji dela in organizacij ter vrednote, ki naj bi jih psiholog pri tem živel	- Ohranjanje strokovne kompetentnosti in integritete (na področju psihologije dela in organizacij (psihologi hitro nasedajo pristopom, ki ustvarjajo lažna pričakovanja (angl. <i>hype</i>), ki niso nujno utemeljeni na najboljših dokazih) - Navzkrižje ekonomskih interesov in strokovnih zahtev (v praksi psihologije dela in organizacij se v želji po strokovno in časovno učinkovitih rešitvah velikokrat pozabi na znanstveno-raziskovalne izsledke) - Za psihologijo dela in organizacij je značilna nižja stopnja znanstvenometodološke doslednosti (uporaba slabše zanesljivih in veljavnih pripomočkov, evalvacije intervencij se pogosto ne izvajajo) - Navzkrižje interesov delodajalcev in zaposlenih

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Uvod v psihologijo dela in organizacij	3.	Vaje	1	Obravnava kodeksa poklicne etike s poudarkom na vsebinah, vezanih na raziskovanje v psihologiji dela in organizacij (pridobivanje, obravnava in uporaba podatkov)	Etične dileme in vodene diskusije	- Pridobivanje, obravnava in uporaba podatkov - Diskriminacija na delovnem mestu oz. pri zaposlovanju - Neustrezna raba psiholoških orodij in pripomočkov - Neravnovesje med delovnimi viri in obremenitvami - Nezadostna usposobljenost vodilnih kadrov ali kadrov, ki so odgovorni za upravljanje z zaposlenimi, itd.
Socialna psihologija 2	3.	Vaje	2	Ponovno naslovimo etiko v socialnopsihološkem raziskovanju, delno pa naslovimo tudi enakopravno obravnavanje različnih skupin v praksi (npr. glede na spol, spolno usmerjenost) – pri obravnavanju predsodkov in diskriminacije	Predavanje in diskusija	Etična uporaba raziskovalnih metod

Preglednica 3: Podatki o poučevanju etike v okviru dodiplomskega študija, ki so jih podali izvajalci posameznih izbirnih predmetov

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Multivariativne analize	2. ali 3.	Vaje	1	Zavedanje možnosti manipuliranja z rezultati z izбором statistične analize; razumevanje statistične pomembnosti in velikosti učinka; razlika med »dobro« znanostjo in znanostjo, ki je v interesu kapitala, politike	Razlaga (predavanja) s primeri	Kritično mnenje do »znanstveno dokazanih« ugotovitev

PSIHOLOG V DILEMI: ETIČNE VSEBINE IN ETIČNA ZAVEST V PRAKSI

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Vedenje odjemalcev	2. ali 3.	Predavanja	1	Etičnost v marketingu, etičnost v raziskovanju vedenja porabnikov, etičnost in potrošništvo, etičnost v svetovalnem in terapevtskem delu psihologov (vse to so vidiki izdelkov v kontekstu vedenja porabnikov)	Interaktivna predavanja	Morebitne pasti za vajanja potrošnikov skozi marketinško komuniciranje, neetična uporaba znanj za doseganje ciljev (v gospodarstvu in negospodarstvu)
Vedenje odjemalcev	2. ali 3.	Vaje	2	Obravnava slovenskega oglaševalskega kodeksa in obravnava primerov pritožb	Študija etičnih dilem in vodene diskusije, skupinsko delo ob reševanju pritožb	Etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta, se nanašajo na različne zavajajoče prakse, na delo s podatki, diskriminacijo ipd.
Religija in posameznik	2. ali 3.	Predavanja	2	Etični vidiki vloge religije v psihoterapiji.	Predavanja, skupinska diskusija	Religija pri vernih ljudeh pogosto predstavlja pomemben vir (koristnih ali škodljivih) učinkov na duševno zdravje. Terapevt lahko to vlogo religije ignorira, ali pa jo vključi v terapijo. V primeru ignoriranja se postavlja etično vprašanje za nemarjanja pomembnih vidikov zdravljenja, kar lahko vpliva na učinkovitost zdravljenja. V primeru vključitve pa se sproža niz etičnih vprašanj v zvezi s svobodo veroizpovedi in epistemološkimi izhodišči terapevta: Ali je npr. ustrezno, če terapevt deluje v smeri krepiteve religioznosti posameznika (in se s tem epistemično oddaljuje od znanosti kot podlage psihoterapije)? Ali je po drugi strani etično sporno, če terapevt poskuša posameznika oddaljevati od religije in ga približati sekularnemu svetovnemu nazoru?

*Opomba: število ur, namenjenih poučevanju vsebin, vezanih na etiko.

Podiplomski študij: formalni podatki

V okviru magistrskega študija se študenti psihologije v drugem letniku srečajo z obveznim predmetom Poklicna etika, ki zajema 3 ECTS (30 ur predavanj in vaj ter 60 ur samostojnega individualnega dela) in katerega vsebine so neposredno vezane na etiko ter etično delovanje psihologa. Natančneje predmet Poklicna etika zajema sledeče vsebine:

- etika kot poskus pojasnitve in upravičenja našega moralnega izkustva (sodb, čustev in ravnanja);
- moralna presoja in moralni argumenti;
- uporabne in poklicne etike: splošne ter posebne moralne pravice in dolžnosti, norme in načela, vzori in ideali, vrline in hibe;
- etika dela z ljudmi in raziskav na ljudeh;
- etika (psihološkega) raziskovanja;
- normativni status poklicnih etičnih kodeksov;
- *Kodeks poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019): (i) primerjava in določbe, (ii) temeljni pojmi in načela: konflikt interesov in izkoriščanje, družbena odgovornost, izogibanje povzročanju škode, privolitve po seznanitvi, zasebnost in zaupnost, prevara, varstvo in objava podatkov;
- obravnava primerov.

Predmet študente seznani z različnimi moralnimi vidiki psihološke obravnave, raziskovanja in svetovanja s ciljem izboljšati njihovo sposobnost prepoznavanja ter reševanja poklicnih moralnih vprašanj in dilem. Med predvidene študijske rezultate sodijo: (a) umestitev, ubeseditev in ovrednotenje lastnega poklicnega izkustva; (b) prepoznavanje moralne razsežnosti dela z ljudmi in raziskovanja ljudi; (c) razumevanje, utemeljevanje in pravilna uporaba moralnih načel; ocenjevanje argumentov oz. dokazov v podporo različnim moralnim stališčem; (d) oblikovanje zanesljive moralne sodbe in reševanje poklicnih moralnih dilem. Pri poučevanju se izvajalec poslužuje številnih metod poučevanja, kot so predavanja in diskusija, seminarski prispevki in naloge ter preučevanje primerov iz diagnostične, terapevtske, svetovalne in raziskovalne prakse.

Preglednica 4: Formalni podatki o predmetih na drugi stopnji, ki niso neposredno vezani na etiko

Predmet	Letnik študija	Izbirnost	Vsebine, cilji in kompetence, vezani na etiko
Osnove psiho-diagnostike	1.	Obvezni	Etika v psihodiagnostičnem ocenjevanju, etične dileme, povezane s področjem strokovnega (kliničnega) in raziskovalnega dela
Psihološko svetovanje v izobraževanju	1.	Obvezni	Etični vidiki psihološkega svetovanja
Osnove svetovanja in psiho-terapije	1.	Obvezni	Obravnava temeljnih etičnih načel generičnih intervencij, svetovanja in profesionalne psihoterapije
Družinska terapija	2.	Izbirni	Etika v družinski terapiji
Vojaška psihologija	2.	Izbirni	Etika in dileme vojaške psihologije
Filozofija in psihoanaliza	2.	Izbirni	Obravnava psihoanalitičnih idej v kontekstu filozofske relevantnosti na način, da je dan poudarek etičnim, eksistencialnim, družbenim in kulturnim vidikom psihoanalitičnih klasikov, predvsem S. Freuda in C. G. Junga
Mediji in demokracija	2.	Izbirni	Etični problemi v medsebojnih odnosih in procesih, ki tečejo v družbi in medijih

Iz preglednice 4 je mogoče razbrati, da je spoznavanje z vsebinami, vezanimi na etiko, vključeno tudi pri drugih predmetih, ki niso neposredno vezani nanjo. Natančneje se študenti seznanijo pretežno z etiko in etičnimi vprašanji dela z ljudmi v kliničnopsihološkem, terapevtskem in izobraževalnem kontekstu. Dodaten vpogled v poučevanje vsebin, vezanih na etiko na drugi stopnji študija, so nam ponovno ponudili odgovori izvajalcev na spletni obrazec, ki so povzeti v preglednici v nadaljevanju. Poleg spoznavanja etičnih vprašanj dela v kliničnopsihološkem oz. nevropsihološkem in izobraževalnem kontekstu, ki je tudi formalno predvideno, v prvem letniku študenti poglobijo svoje razumevanje etike in etičnih dilem na področju kadrovske ter organizacijske psihologije (glej preglednico 5). Podoben trend lahko opazimo v drugem letniku magistrskega študija. Študenti se ponovno srečajo z etičnimi vsebinami na področju psihoterapije, psihologije dela in organizacij ter z vprašanji etičnega raziskovanja. Dodatno lahko iz preglednice razberemo, da

se študenti na magistrskem študiju srečujejo tudi z etičnimi vprašanji na področju oblikovanja intervencij na področju duševnega zdravja.

V okviru doktorskega študija študenti praviloma ne opravljajo predmetov, ki bi bili neposredno vezani na etične vsebine. Do določene mere je to odvisno od izbire predmetov in ponudbe dodatnih usposabljanj, ki jih študentu lahko priznamo v okviru predmeta Prenosljiva znanja. Z omejenim predmetom lahko študenti krepijo različne kompetence samostojnega raziskovalnega dela, kar zajema tudi spoštovanje etičnih načel v kontekstu raziskovanja. V okviru predmeta Znanstvenoraziskovalno delo in preko konzultacij z mentorji v okviru individualnega raziskovalnega dela študente dodatno seznanimo s posebnostmi etičnih načel v kontekstu objavljjanja znanstvenih publikacij (npr. kriteriji za avtorstvo in soavtorstvo, dolžnosti do financerjev, objave več publikacij na podlagi istih podatkov – angl. *piecemeal publication*).

Preglednica 5: Podatki o poučevanju etike v okviru podiplomskega študija, ki so jih podali izvajalci posameznih obveznih predmetov

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Osnove psihodiagnostike	1.	Predavanja	5	Etika pri delu s klienti v procesu kliničnopsihološkega ocenjevanja	Predavanje	Varstvo bolnikovih pravic, pravica do obveščenosti nasproti zaščiti psihodiagnostičnih sredstev
Psihološko svetovanje v izobraževanju	1.	Predavanja	2	Etični vidiki psihološkega svetovanja: zaupnost pri delu z mladostniki, pogoji, ko so potrebne kršitve zaupnosti	Predavanje, diskusija, študija etičnih dilem na osnovi predstavitev gostov (šolska svetovalna delavka in koordinator svetovalnice To sem jaz)	Iskanje ravnovesja med zaupnostjo in dobrobitjo udeleženca; zaupnost podatkov v šolskem kolektivu (npr. kaj in na kakšen način je z vidika dobrobiti udeleženca smiselno razkriti učiteljem)

PSIHOLOG V DILEMI: ETIČNE VSEBINE IN ETIČNA ZAVEST V PRAKSI

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Kadrovska in organizacijska psihologija	1.	Predavanja	2	Etične vsebine nago- vorimo zlasti v kon- tekstu izbora kadrov, kjer tekom predstavi- tve postopkov nago- vorimo psihometrično ustreznost posame- znih metod, potrebe po triangulaciji; dodat- no govorimo o odno- su/drži psihologa do za- poslenih in do vodilnih (npr., kako naj psiho- log ravna, kadar zah- teve vodilnih lahko škodijo blagostanju za- poslenih)	Predavanje	Izbor psihometrično ustreznih metod za iz- bor kadrov, navzkrižje interesov vodilnih in zaposlenih, navzkrižje ekonomskih interesov in strokovnih zahtev (npr., delodajalec zah- teva hiter in finančno čim ugodnejši postop- pek selekcije, psiholog pa se zaveda, da ve- ljavnejše napovedi pri- hodnje delovne učin- kovitosti daje uporaba več različnih metod – tudi časovno obse- žnejših)

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Klinična nevropsihologija	1.	Predavanja	3	Etične vsebine, vezane na kompetence za izvajanje nevropsiholoških storitev: etični vidiki, vezani na odnose s pacienti, veljavnost nevropsiholoških preizkusov, beleženje rezultatov nevropsiholoških ocenjevanj, zaupnost podatkov o pacientu, etične vsebine, vezane na forenzične postopke, na tveganja v nevropsiholoških postopkih; dodatno naslovimo vsebine, vezane na pomen mentorstev in supervizij za zagotavljanje ustreznih standardov nevropsiholoških ocenjevanj in storitev	Predavanja in študije primerov	Nevropsihologija je na podatkih temelječa veda, zato mora biti izvajalci seznanjeni z aktualnimi znanstvenimi spoznanji; nevropsihološko ocenjevanje se izvaja v okviru profesionalnega odnosa s pacientom, etične dileme v zvezi z obremenjenostjo in neformalnim bližnjim odnosom med psihologom in pacientom; etične dileme, vezane na uporabo diagnostičnih preizkusov (nevropsiholog pri ocenjevanju uporablja preizkuse z ustreznimi psihometričnimi značilnostmi; uporaba neumerjenih pripomočkov ali v nestandardnih okoliščinah mora biti upoštevana pri interpretaciji rezultatov); etične dileme v zvezi s pisnim/z ustnim podajanjem povratnih informacij o nevropsihološkem pregledu/ rezultatih, še posebej, če je klient udeležen v pravnih postopkih; etične dileme v zvezi z dostopanjem do pacientovih podatkov in rezultatov; etična vprašanja, vezana na morebitne napake pri izvedbi nevropsiholoških pregledov in v diagnostičnih zaključkih
Osnove svetovanja in psihoterapije	2.	Predavanja	5	Etika v procesu psihoterapije	Predavanje, video	Nevtralna, profesionalna drža terapevta nasproti infantilnim potrebam pacientov, ki onemogočajo osebnostni razvoj

PSIHOLOG V DILEMI: ETIČNE VSEBINE IN ETIČNA ZAVEST V PRAKSI

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Osnove svetovanja in psihoterapije	2.	Vaje	2	Študenti vsako leto pripravijo seminar na to temo, govorimo o etičnem kodeksu, diskutiramo o etičnih dilemah, ki se pojavljajo pri delu s klienti/pacienti; razmišljanje o etičnem ravnanju skušamo vzpodbuditi tudi pri ostalih temah	Seminar, diskusija o etičnih dilemah	Dileme, povezane z mejami terapevtskega odnosa, dileme strokovnosti (kompetence strokovnjaka za obravnavo pacienta)
Psihoterapevtski pristopi	2.	Predavanja	2	V kontekstu eksistencialne in humanistične psihoterapije obravnavamo etičnost delovanja terapevta in dileme, povezane s procesom terapevtske spremembe, z varnostjo klienta v terapiji, s pomenom dostojanstva posameznika v terapevtskem odnosu, z zaupnostjo, dobrobitjo klienta, s transparentnostjo terapevta in z etičnostjo samorazkrivanja; prav tako odpiramo vprašanja svetovnonazorskih razlik ter pomena osebnega konteksta posameznika	Predavanja in diskusija o dilemah (npr. srečanje izven terapevtskega prostora)	Pomen in spoštovanje terapevtskega dogovora; prepoznavanje in spoštovanje osebnih meja, tako lastnih kot klientovih; vprašanje samorazkrivanja in transparentnosti terapevta (koliko in s kakšnim namenom) ter pomen dvojnih odnosov; pomen podpore in izziva v terapiji ter vprašanje lajšanja simptomov v eksistencialnem pristopu
Poklicna etika	2.	Predavanja	30	Vse vsebine so neposredno vezane na etiko, od definiranja temeljnih moralnih pojmov (škoda, korist, pravica, dolžnost, avtonomija, dostojanstvo) preko utemeljevanja moralnih načel (dobrodelnost, neškodjenje, spoštovanje pravic, spoštovanje avtonomije in dostojanstva, varstvo zasebnosti) do prepoznavanja in razreševanja poklicnih moralnih dilem pri raziskovalnem ter svetovalnem delu	Predavanja, analize oz. študije primerov, vodena razprava, kritično branje znanstvenih in strokovnih člankov, esejski prispevki	

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Aplikativna socialna psihologija	2.	Vaje	3	Etika v raziskovanju pri samostojnem oblikovanju intervencij (študenti morajo biti pozorni tudi na etične vidike oblikovanih intervencij)	Študenti na obrazcih navedejo etične pomisleke, ki jih imajo v zvezi s svojimi intervencijami, potem pa na konzultacijah obravnavamo in pokažemo te vidike	Različne, ampak vezane na raziskovanje
Didaktika psihologije	2.	Predavanja	1	Kako ravnati z informacijami (o dijakih), s katerimi pridejo študenti v stik pri izvedbi učne ure; utemeljitev razlogov za podpis izjave o molčečnosti (ter pojasnilo, kaj molčečnost pomeni); posredno se na etične vidike navezujejo tudi vprašanja komuniciranja psihologije kot znanosti: pomena psihologije kot znanosti nasproti popularnopsihološkemu diskurzu – ključna razlika med obema pristopoma je namreč prav v upoštevanju etičnih vidikov; zaradi zahtevane aktivne participacije študentov (študenti znotraj nabora tem s področja učnega in poučevanja izbirajo teme, ki jih bodo naslavljali) je včasih tem, neposredno povezanih z etiko, pri predmetu še več	Kratko pojasnilo, podpis izjave, obrnjen učni (samostojen študij literature in priprava refleksije, nato diskusija po metodi mešanice skupin)	Zaupnost kot imperativ pedagoškega delavca tudi v situacijah, ki presegajo svetovalni kontekst (npr. pri poučevanju; kako ravnati z opažanji o učencu/dijaku; pomen razlikovanja domnev od dejstev); etični vidiki kot eden izmed razlikovalnih dejavnikov med znanstveno psihologijo in psevdoznanstvenimi pristopi
Didaktika psihologije	2.	Vaje	2	Varovanje podatkov, vzbujač nelagodja, ločevanje zasebnih in strokovnih mnenj, zahteve po samorazkrivanju dijakov pri pouku	Predavanja	Varovanje podatkov, obravnavanje družbeno občutljivih tem – ločevanje med argumenti in predsodki

Ime predmeta	Letnik študija	Predavanja ali vaje	Število ur*	Opis vsebin, vezanih na etiko	Uporabljene učne metode pri poučevanju etičnih vsebin	Ključne etične dileme, vezane na vsebine tega predmeta
Duševno zdravje	2.	Vaje	5	Pri predmetu se ukvarjamo z oblikovanjem intervencij, vezanih na duševno zdravje populacije; eno izmed srečanj naslavlja etične dileme pri oblikovanju tovrstnih intervencij	Vaje na temo etičnih dilem so strukturirane v obliki krajšega uvoda v temo, diskusije s študenti o etičnih dilemah, nato sledi brskanje po in branje člankov; vsaka skupina izbere enega izmed člankov, ga natančneje analizira in predstavi etične dileme, izpostavljene v njem	Ključna etična dilema je, kako oblikovati in implementirati intervencijo, da bo udeleženec prostovoljno sodeloval ter resnično premislil o tem, ali je intervencija zanj primerna; vse ostale dileme izhajajo pretežno iz tega

*Opomba: število ur, namenjenih poučevanju vsebin, vezanih na etiko.

Načini poučevanja etičnih vsebin

Iz zgornjih preglednic, v katerih so podrobne predstavljene formalni in neformalni podatki o poučevanju etike na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru (preglednice 1–5), je razvidno, da so načini podajanja etičnih vsebin zelo raznoliki. Prevladujoč način izvedbe so frontalna predavanja, ki se pogosto dopolnjujejo z aktivnimi diskusijami oz. je tudi pri frontalnih predavanjih poudarek na interaktivnosti s slušatelji (npr. Zgodovina in metode psihologije, Pedagoška psihologija I, Socialna psihologija I, Psihološko svetovanje v izobraževanju, Osnove svetovanja in psihoterapije, Psihoterapevtski pristopi, Vedenje odjemalcev, Religija in posameznik). Več izvajalcev predmetov se ob tem poslužuje tudi predstavitev oz. študij primerov, vezanih na etične vsebine in dileme (npr. Zaznavni procesi, Uvod v klinično psihologijo, Klinična nevropsihologija, Duševno zdravje), mestoma pa študijski proces dopolnjuje še praktično delo študentov, kot sta samostojni študij ključnih dokumentov, vezanih na etične vsebine znotraj specifičnih področij delovanja psihologa (npr. delo z učenci s posebnimi potrebami), ter priprava lastnih materialov, vezanih na etične vsebine in postopke znotraj psihologije (npr. priprava vlog za etično odobritev raziskav, priprava in uporaba obveščenega pisnega soglasja).

Drugi dogodki (okrogle mize, razprave)

Na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru prepoznavamo pomen naslavljanja etičnih dilem, ozaveščanja o etičnih vsebinah ter aktivne izgradnje etične mentalitete pri študentih kot tudi širše pri zaposlenih na fakulteti. Poleg formalnega poučevanja etike tekom dodiplomskega in podiplomskega študijskega procesa se na Oddelku za psihologijo pozornost tako namenja tudi neformalnim aktivnostim, ki se posredno ali neposredno povezujejo z etičnimi vsebinami s področja psihologije. Eno izmed pomembnejših področij takšnega delovanja je v okviru Društva študentov psihologije Maribor. Leta 2015 je bila npr. celotna številka študentske revije *Psihološki inkubator* posvečena prav etiki na področju psihologije. V reviji so priznani slovenski strokovnjaki na področju psihologije in duševnega zdravja obravnavali temeljne teme, kot so etika pri delu psihologa, zakon o psihološki dejavnosti in etika v psiholoških eksperimentih. Etiko je preko različnih člankov in prispevkov dotična revija obravnavala tudi v drugih številkah, denimo v številkah s tematskimi naslovi Forenzična psihologija, Manipulacija na oblasti, Psihologija in družbena omrežja, Potrošništvo in Tehnologije prihodnosti. Članki, vključeni v našete številke, so obravnavali etiko na različnih področjih, torej npr. etiko v forenzični psihologiji, in jo tako predstavili na raznovrstne načine. Društvo študentov psihologije pri različnih dogodkih sodeluje s sodelavci z matičnega Oddelka za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, ki študentom pomagajo pri izvedbi aktivnosti, npr. izbiri ustreznih predavateljev in mentorskem usmerjanju na področju etičnih vsebin.

Ker je poslanstvo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru biti izobraževalna in raziskovalna ustanova, ki si prizadeva za krepitev demokratičnih in etičnih vrednot ter za celostni razvoj družbe, v okviru Filozofske fakultete deluje tudi Komisija za etičnost raziskovanja. Ta komisija deluje kot posvetovalno telo in spodbuja oz. omogoča razvijanje etične dimenzije raziskovanja visokošolskih učiteljic ter učiteljev, raziskovalk in raziskovalcev ter študentk in študentov vseh stopenj študija, ki poteka v okviru Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Vse od ustanovitve leta 2014 kot aktivni člani komisije delujejo tudi nekateri člani Oddelka za psihologijo.

Člani Oddelka za psihologijo se z namenom širjenja in implementacije obstoječega znanja kakor tudi pridobivanja novega vključujemo še v druge aktivnosti, vezane na področje etike. Kot primer lahko navedemo

aktivno sodelovanje članice oddelka na okrogli mizi z naslovom *Prakse in perspektive poučevanja etike na študiju psihologije v Sloveniji*, ki je bila pod okriljem Društva psihologov Slovenije izvedena ob svetovnem dnevu etike leta 2021.

Prenos teorije v prakso

Študenti pridobljena teoretična znanja in vsebine, vezane na področje etike, že tekom samega študija v okviru študijskega programa Psihologija prenašajo tudi v prakso, npr. pri izvedbi vaj, študijskih praks, raziskav pa tudi drugih aktivnostih, kjer so etične vsebine relevantne. Kot primer upoštevanja etike pri izvajanju vaj lahko navedemo podpis izjave o molčečnosti pred pričetkom izvajanja vaj, kadar koli so obveznosti študenta vezane na sodelovanje s subjekti (primer predmeta je Didaktika psihologije).

Posebna pozornost prenosu etičnih vsebin v prakso se namenja tudi v okviru opravljanja obvezne študijske prakse na 1. in 2. stopnji študijskega programa Psihologija. V okviru slednje se študenti že pred zaključkom študija neposredno vključujejo v različne oblike psihološke dejavnosti v praksi (npr. v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah, visokošolskih zavodih, izobraževalnih oddelkih v podjetjih, svetovalnih službah in centrih, nevladnih organizacijah, zdravstvenih ustanovah). Pred vključitvijo v izvedbo praktičnega usposabljanja se morajo študenti v sodelovanju s koordinatorko študijske prakse seznaniti s pravilnikom o praktičnem usposabljanju ter še posebej s *Kodeksom poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019). Pred začetkom praktičnega usposabljanja izpolnijo tudi spletni obrazec za prakso, v okviru katerega pisno potrdijo svojo seznanjenost z namero o spoštovanju *Kodeksa poklicne etike psihologov* pri delu.

Prenos teorije etike v prakso je razviden tudi pri načrtovanju in izvedbi študentskega raziskovalnega dela. Pri načrtovanju raziskav (npr. v okviru magistrskih nalog), ki presegajo običajne vsakodnevne aktivnosti udeležencev in zahtevajo aktivno udeležbo sodelujočih v raziskavi oz. v okviru katerih se zbirajo identificirani osebni podatki ali kjer se predvideva, da bosta obseg in vrsta potencialnih nevarnosti, neugodja ali škode v raziskavi presegla obremenitve, ki jim je posameznik izpostavljen v vsakdanjem življenju, študenta mentor raziskave usmeri v pripravo vloge ter pridobitev mnenja o etični ustreznosti raziskave. Prav tako praviloma vsi kandidati na doktorskem študiju za svojo doktorsko raziskavo pridobijo

mnenje o etični ustreznosti le-te. V večini primerov študenti oddajo vlogo za presojo etične ustreznosti raziskave Komisiji za etičnost raziskovanja Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, po potrebi (npr. kadar raziskava vsebuje zdravstvene podatke udeležencev ali biološke vzorce) pa mentor študenta za pridobitev mnenja o etični ustreznosti napoti na Komisijo za medicinsko etiko Republike Slovenije.

Kot nadaljnjo oz. vseživljenjsko spodbudo oz. obvezo k etičnemu mišljenju in delovanju v praksi pa vsakega novega magistra oz. magistrico psihologije, ki študij zaključi na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, oddelek povabi tudi k podpisu Zaveze k upoštevanju *Kodeksa poklicne etike psihologov*. Gre za pobudo Društva psihologov Slovenije, ki smo jo podpirali vse od njenega začetka. Podpis zaveze o upoštevanju načel poklicnega delovanja psihologov, skladnih s *Kodeksom poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) in z Metakodeksom etike Evropske zveze psiholoških združenj (European Federation of Psychologists' Association, 2005), je sicer za nove magistre in magistrice psihologije v okviru aktivnosti oddelka prostovoljen oz. neobvezen, vendar lahko iz prakse povzamemo, da se na pobudo odzovejo izključno pozitivno.

Odprta vprašanja in pomanjkljivosti glede poučevanja etike

Iz predstavitve obstoječih praks poučevanja etike na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru je razvidno, da na oddelku jasno prepoznavamo pomen naslavljanja etičnih vsebin ter umeščanja le-teh tudi v sam študijski program Psihologija. Etične vsebine se naslavlja jo večplastno in poučujejo na raznolike načine. Etike ne razumemo zgolj kot nabor pravil ravnanja v konkretnem poklicnem kontekstu, temveč kot procese raziskovanja etičnih vprašanj, postopne in edinstvene formacije poklicne identitete ter diskusije o temeljnih moralnih vprašanjih ter človekovih pravicah. Z navedeno prakso presegamo pragmatični vidik poučevanja etike in njeno omejenost na poznavanje določenega seznama pravil ravnanja (Franeta, 2019). Opisano širše razumevanje etike je razvidno iz posebnih predmetov na dodiplomski in podiplomski stopnji študija. Z dejstvom, da je v študijske programe umeščen poseben predmet, ki eksplicitno naslavlja etične vsebine, izstopamo tako v nacionalnem kot mednarodnem merilu (You idr., 2018).

Na podlagi pregleda obstoječih praks kakor tudi lastnih izkušenj pa avtorji poglavja na tem mestu podajamo tudi razmislek o možnih

izboljšavah za poučevanje etike na oddelku v prihodnje. Iz analize obstoječih praks je razvidno, da je prevladujoč način poučevanja o etičnih vsebinah v obliki frontalnih predavanj. Med vsebinami znotraj posameznih psiholoških predmetov prevladuje pretežno poznavanje ustreznih pravil ravnanja. Soočanje študentov s situacijami, v katerih se je mogoče odzvati na več različnih načinov, pri čemer je en v etičnem smislu ustrežnejši (tj. etična dilema), je zastopano v manjši meri (Lefkowitz, 2021). Navedeno ocenjujemo kot pomanjkljivost, saj psihologi praviloma dobro poznamo smernice etičnega delovanja, slabše pa predvidevamo konkretne situacije, v katerih bi lahko nastale dileme. Za prihodnost poučevanja etike sta zato ustrežnejša poučevanje preko etičnih dilem (npr. Lefkowitz (2021)) in razumevanje etičnih dilem ne zgolj na kognitivni, ampak tudi čustveni ravni (Sinclair, 2017). Dodatno je treba študentom predstaviti raznolike politične, organizacijske, poklicne in osebne pritiske, ki bodo vplivali na konkretno etično ravnanje pri delu (Sinclair, 2017). Ocenjujemo, da bi bilo študente smiselno voditi skozi tovrstne konkretne primere dilem (npr. nanašajoč se na delo v šoli, s pacienti v zdravstvenih ustanovah ipd.). Primer dela s študenti bi lahko bile refleksija etičnih dilem in analiza praktičnih primerov v okviru vaj, vodene diskusije ter supervizija etičnih dilem, s katerimi se študenti psihologije morebiti že sami srečajo tekom študija (Ruiz idr., 2020; Ruiz in Warchal, 2014). Same etične dileme bi morale temeljiti na konkretnih motivih vključenih oseb (tj. zakaj bi oseba ravnala na nek način), razmišljanjih, občutenjih, odgovornostih (tj. kako naj bi oseba ravnala) in stresorjih (npr. časovni pritiski) (Lefkowitz, 2021). Prikaz realnih situacij ter izdatnejše sodelovanje s prakso bi študentom omogočala še boljše razumevanje robnih pogojev, ki lahko psihologa v praksi nehote porinejo v neetično ravnanje, in lažje vživljanje v osebe v konkretnih situacijah ter prispevala k še večji krepitvi njihovega etičnega ravnanja v prihodnje. Prav tako bi se nam zdelo smiselno predstavitev praks, vezanih na konkretne etične dileme in primere, v razmislek ponuditi tudi ostalim predavateljem na oddelku.

Iz načina dela znotraj posameznih predmetov je implicitno razviden tudi način poučevanja etike skozi odstopanja od ustreznega ravnanja, manj pa promocija pozitivnega pristopa k etiki. Sodobno razumevanje etike ni zgolj sankcioniranje nezaželenega vedenja, temveč aktivna promocija zaželenega vedenja (Knapp in VandeCreek, 2012). Konkretno delo s študenti naj, denimo, ne bi zaznamovala zgolj vprašanja o tem, kako se izogniti škodi na strani klienta, temveč tudi, kakšnih vedenj naj bi se poslužili, da bi klientu najboljše pomagali. Pozitiven pristop k poučevanju

in dojemanju etičnega ravnanja zajema tudi razumevanje posebnosti deprivilegiranih skupin ter krepitev njihove integracije, zavzemanje za najvišje standarde osebne kompetentnosti vključno s skrbjo zase in za svoje duševno zdravje, krepitev ugodnih poklicnih odnosov, vzpostavljanje zupanja do dotičnega strokovnjaka in psihološke stroke nasploh ter opolnomočenje klientov za sooblikovanje ciljev obravnave. Vse od omenjenega bi veljalo v okviru posameznih predmetov še dodatno poudariti.

Nazadnje velja izpostaviti, da med izpostavljenimi vsebinami in etičnimi dilemami primanjkuje navezava na aktualne politične in družbene vplive. Z veliko verjetnostjo bodo področje psihodiagnostike zaznamovali računalniško podprto testiranje, terapevtsko obravnavo telepsihologija, kadrovanje pa umetna inteligenca. Tudi pandemija covida-19 je prinesla številne etične dileme, nove izzive za etično ravnanje pri poklicni praksi ter nove poglede na nekatere smernice v etičnih kodeksih (Chenneville in Schwartz-Mette, 2020). Vse od navedenega predstavlja pomemben kontekst za etično sprejemanje odločitev, ki bi ga posamezni študijski predmeti v prihodnosti morali ustrezno nasloviti.

Ključna spoznanja in smernice za kakovostno poučevanje etike

Pričujoče poglavje povzema obstoječe prakse poučevanja etičnih vsebin v okviru študijskega programa Psihologija Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Iz predstavljenih formalnih kot tudi neformalnih podatkov je razvidno, da program daje pomemben poudarek poučevanju etičnih vsebin ter krejitvi etične zavesti študentov na praktično vseh ravneh študija (diplomski, magistrski, doktorski). Pri tem se uporabljajo različni pristopi in mediji, predavatelji pa se osredotočajo na številne etične vsebine in vprašanja. Kot primer dobre prakse prepoznavamo predmeta, ki sta v celoti namenjena poučevanju etike, ter na drugi strani tudi integracijo različnih etičnih vsebin v številne druge predmete, ki niso neposredno vezani na etiko, a slednjo obravnavajo v okvirih specifičnih področij delovanja znotraj psihologije (npr. znanstveno-raziskovalno delo, izobraževanje, socialna psihologija, klinična psihologija idr.).

Poučevanje etike in krepitev etične zavesti predstavljata pomembno poslanstvo oddelka. Menimo, da je pri poučevanju etike treba etične vsebine naslavljalati na vseh ravneh, od razvoja etične občutljivosti in etičnega sklepanja do krepitev same motivacije za etično delovanje ter implementacije etičnega delovanja v praksi. Študente želimo dodatno usposobiti za promocijo dobrih praks ter jim pomagati, da na tak način kot psihologi

uresničijo svoj poklicni potencial. Vizija za prihodnost oddelka vključuje spremljanje družbenih trendov, ki določajo etično ravnanje, posodobitev učnih metod in vsebin skladno s sodobno literaturo ter krepitev etične zavesti med zaposlenimi in medsebojni prenos dobrih praks.

Literatura

- American Psychological Association. (2020). *APA guidelines for psychological assessment and evaluation*.
- Chenneville, T., in Schwartz-Mette, R. (2020). Ethical considerations for psychologists in the time of COVID-19. *American Psychologist*, 75(5), 644–654.
- European Federation of Psychologists' Association. (2005). *Meta-code of ethics*.
- Franeta, D. (2019). Taking ethics seriously: Toward comprehensive education in ethics and human rights for psychologists. *European Psychologist*, 24(2), 125–135.
- Društvo psihologov Slovenije. (2019). *Kodeks poklicne etike psihologov*.
- Knapp, S. J., in VandeCreek, L. (2012). *Practical ethics for psychologists: A positive approach* (2. izd.). American Psychological Association.
- Lefkowitz, J. (2021). Forms of ethical dilemmas in industrial-organizational psychology. *Industrial and Organizational Psychology: Perspectives on Science and Practice*, 14(3), 297–319.
- Mednarodna komisija za teste. (2006). *Mednarodne smernice za uporabo testov*. Društvo Psihologov Slovenije.
- Parsonson, K. L. (2019). Understanding psychology's ethics codes from an international perspective: The importance of non-ethnocentric appreciation and comparisons. V K. L. Personson (ur.), *Handbook of International Psychology Ethics* (str. 1–15). Routledge.
- Ruiz, A., in Warchal, J. (2014). Ethics as an undergraduate psychology outcome: When, where, and how to teach it. *Psychology Learning & Teaching*, 13(2), 120–128.
- Ruiz, A., Warchal, J., in You, D. (2020). Teaching ethics to undergraduate psychology students: Review of the evidence and recommendations. *Psychology Learning & Teaching*, 19(3), 223–238.
- Sinclair, C. (2017). Ethics in psychology: Recalling the past, acknowledging the present, and looking to the future. *Canadian Psychology*, 58(1), 20–29.
- You, D., Ruiz, A., in Warchal, J. (2018). The presentation of ethics in undergraduate psychology syllabi. *Teaching of Psychology*, 45(4), 346–350.